

26-MAY

2023

Toshkent tibbiyot akademiyasi

Toshkent davlat stomatologiya instituti

TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA IJTIMOY FANLARNI O'QITISHNING DOLZARB MUAMMOLARI

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi

Google Scholar indexed

CYBERLENINKA

Google
scholar

Toshkent tibbiyot akademiyasi

www.tma.uz

Toshkent davlat stomatologiya
isntituti

www.tsd.uz

“Tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida Ijtimoiy fanlarni o'qitishning dolzarb muammolari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari 2023-yil 26-mayda Anjumanda Rostov davlat tibbiyot universiteti, X.A.Yassaviy nomidagi Xalqaro qozoq-turk universiteti, O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tarix instituti, O'zbekiston Milliy universiteti va boshqa xalqaro hamda respublikaning nufuzli oliy ta'lim muassasalari hamkorligida tashkil etilgan konferensiya asosida tayyorlangan bo'lib, ushbu to'plam tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida Ijtimoiy fanlarni o'qitishdani muammolariga bag'ishlangan.

Keltirilgan dalillar, iqtiboslar va statistik ma'lumotlarning haqqoniyligi uchun maulliflar mas'uldirlar.

Toshkent - 2023

ХУҚУҚИЙ МАДАНИЯТ ВА ДЕМОКРАТИЯ

Нодирахон Хуснутдиновна Абдурахманова

Тошкент тиббиёт академияси Ижтимоий фанлар кафедраси ўқитувчиси

Борлиқдаги барча нарсалар ўз тартиблари ва қонунларига эга. Ш.Л.Монтескьенинг фикрига кўра, инсон илоҳий қонунларга ва ўзи яратган қонунларга мувофиқ яшайди, биринчиси барқарор, ўзгармас, иккинчиси эса беқарор, ўзгарувчан [1]. Одам тез унутувчи мавжудот, шунинг учун Яратган илоҳий тартиблар, қонунлар борлигини, файласуфлар ва қонуншунослар эса унинг эсига фуқаролик бурчи, ижтимоий вазифалари борлигини эсига солиб туради [1]. Одам яратадиган тартиблар, қонунларга мувофиқ жамиятда қандай бошқариш демократиями, аристократиями ёки монархиями мавжудлигини билса бўлади. Монтескье фикрига кўра, аристократик ёки монархистик бошқаришда ҳукмдор ўзини қонунлар, тартиблардан юқори кўяди, демократик бошқаришда эса барча, шу жумладан, ҳукмдор, давлат бошлиғи ҳам, уларга бўйсунди. Бундан ташқари, демократик бошқаришда эзгулик, эзгу амаллар ҳам устуворлик қилади, барча институтлар, қисмлар бир бирларидан эзгу ишларни амалга оширишда ўзишга ҳаракат қиладилар. Агар ҳуқуқий маданият қонунлар, тартиблар устуворлигини эътироф этишга, улар орқали эзгуликни қарор топтиришга хизмат қилса, демак, у демократик бошқариш механизмидир. Мазкур пастулат ҳуқуқий маданият ва демократия тўғрисидаги замонавий қарашлардан келиб чиқади; уларга бир бирига диалектик боғлиқ воқелик сифатида уйғун қараш шаклланган. Шунинг учун ҳуқуқий маданият билан демократия бир бирини тақозо этади, ҳуқуқий маданият демократияга хизмат қилганидек, иккинчиси ҳам биринчисига хизмат қилади; улар диалектик уйғунликда ривожланиш хусусиятига эга. Мазкур пастулатни деярли барча фалсафий ёндашувлар ва концепциялар, улар ўртасида маълум бир ғоявий фарқлар ва гносеологик мақсадлар бўлишига қарамай, тасдиқлайди. Улар ҳақида зарур қарашларга эга бўлиш муаммонинг қанчалик илмий муҳимлигини ва объект доирасининг қанчалик кенглигини кўрсатади. Бундан ташқари, ҳуқуқий маданият муаммоларига бағишланган адабиётларда унинг демократия билан боғлиқ жиҳатлари негадир тилга олинмайди, улар ўртасидаги диалектик боғлиқлик фалсафий таҳлил қилинмайди. Бу эса ҳуқуқий маданиятни фалсафий тадқиқ этиш ҳали етарли амалга оширилмаганини билдиради.

Ҳуқуқий

маданият ва демократия уйғунлиги мавзусини тадқиқ этганда, бизнинг фикримизча, ҳуқуқ феноменига урғу бериш матиқан тўғри бўлади. Демократияга оид фалсафий ёндашувлар ва концепциялардаги ҳуқуқнинг ўрни, инсон эрки, озодлик, меҳнат ҳуқуқи, яшаш ҳуқуқи, сайлаш ва сайланиш, давлат ишларини олиб боришда иштироки ҳуқуқи, ҳурфикрлик, ижод эркинлиги кабиларга эътибор қаратилади. Айнан улар ҳуқуқ фалсафасининг предмети ҳисобланади ва бизни ижтимоий-сиёсий таълимотлар томонга оғиб кетишдан асрайди. Бизга демократик ёндашувлар ва концепциялардаги ижтимоий-сиёсий воқеликлар эмас, улардаги инсон ҳуқуқи ва эркинликларига оид қарашлар зарур. Улар негизидаги фалсафий моҳият, инсоннинг давлат билан алоқалари, бошқариш тизими билан инсон эрки масалалари тадқиқотимиз мақсадига мувофиқдир. Мавжуд илмий сиёсий ва фалсафий адабиётларни ўрганишдан келиб чиқиб демократияга оид ёндашувлар ва концепцияларни қуйидагиларга гуруҳлашимиз мумкин:

1. Афина демократияси.
2. Мумтоз либерал демократия.
3. Замонавий либерал демократия ёки неолиберализм концепцияси.
4. Элитаризм ёки элитар демократия.
5. Сиёсий плюрализм концепцияси.
6. Конституционализм концепцияси.
7. Полиархия концепцияси.
8. Вакиллик демократияси.
9. Иқтисодий демократия.
10. Ҳуқуқий демократизм.

Синфий муносабатлар ва мулкӣ дифференциациянинг вужудга келиши билан боғлиқ тарзда шаклланган ҳуқуқ бугун умумижтимоий характерга эга, жамият аъзоларининг барчасига баб -баровар тааллуқли, цивилизациявий воқелик, тартиб, интизом, ташкиллаштирилганлик ва регуляция воситасидир [3]. Умуммажбурий нормативлик ҳуқуқ феноменининг бош белгиларидан биридир. “Маданият” эса умуммажбурийликни нормативликни воқелик бўлишни ёқтирмайди, унга эркин ижод қилиш, ранг-баранг кадриятларга эргашиш, ностандарт фикрлаш, мавжуд тартиблар ва унификацион ёндашишлардан қочиш, ўзиш хос. Шу маънода у ҳуқуқни, ундаги умуммажбурийликни, стандарт фикрлаш ва хатти-ҳаракатларни тартиблаштиришни, унификацион ёндашувларни ёқтиравермайди. Лекин маданият ҳуқуқнинг

антиподи эмас, у ўзининг гуманистик мақсади ва идеаллари билан ҳуқуққа таъсир этади, ҳатто уни ўз кетидан эргаштиради. Ҳуқуқ мажбурийлиги билан кишини ўзидан бегоналаштириш кучига, таъсирига эга, маданият, ахлоқ эса кишини ҳар қандай кўринишда ўзига жалб эта олади, чунки унда эрк, ижод, яратиш завқи ва маънавий-ахлоқий кадриятлар яратиш қуввати мужассамдир [4]. Ушбу қувват кишиларнинг ўзини, ўз қалби ва руҳига жо бўлган кучни, илоҳий қувватни узоқ асрлар давомида идрок этиш, англаш жараёнларида шаклланган. Уларни ҳуқуқ, умуммажбурий тартиблар шакллантирмаган, балки улар ҳуқуққа қарши феноменлар тарзида юзага келган. Ҳуқуқнинг чегараловчи, тартиблаштирувчи кучи, ижтимоий-фалсафий ва экзистенциал маънода, маданиятга зиддир. Моҳиятан бир-бирига зид экзистенцияларнинг уйғунлашиб, янги, жамият тараққиёти учун зарур воқеликка (ҳуқуқий маданиятига) айланиши парадоксал ҳодисадир. Ушбу ҳодисани биз, кишилиқ жамияти ижобий нарса сифатида қабул қилмоқдамиз. Буни давлатчилик, этатизм тарафдорлари ҳам, анархист, нигилистлар ҳам эътироф этишади. Шунинг учун ҳам тафаккур тарихида ҳуқуқни ҳам, маданиятни ҳам мутлақлаштирувчи ёки уларни мутлақ инкор қилувчи ёндашувлар учрамайди. Ҳуқуқни эътироф этган ундаги маданийликни ҳам эътироф этишга мажбур, маданиятни тан олган эса унда соционормативликни ёки ҳуқуқни ҳам тан олади. Маданиятдаги ижод эркинлигини ҳуқуқ феномени таъсирисиз тасаввур этиб бўлмайди, қаерда ҳуқуқ мавжуд экан, у ерда маданий бойлик ҳам мавжуддир. Дефинитив ёндашувдаги ушбу диалектик боғлиқликни рад этиш аввало шахснинг ўзи учун зарарлидир, яхшиси улардан уйғунликни, ҳуқуқни позитив воқеликка (позитив ҳуқуққа) айлантириш имкониятларини излаш керак. Ҳуқуқий маданиятнинг дефинитив хусусиятларини тўлароқ билиш учун унинг турли илмий- назарий фанлардаги талқинларини ҳам кўздан кечиришга тўғри келади.

REFERENCES

1. Монтескье Ш.Л. О духе законов. – Москва, АСТ, 2022. – С. 9-10.
2. Нерсисянц В.С. Философия права. – Москва, ИНФРА, 1999. – С.7. Тўйчиев Б. Ҳуқуқ фалсафаси. – Тошкент, Университет, 2001. 21 -23 б.
3. Соловьев В.В. Право и нравственность. – Москва, АСТ, 2002. – С.78-81

27. Turdimurodov, B. Q. (2023). NOAN'ANAVIY TAQDIMOTLAR YARATISH. ELEKTRON DARSLIKLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA AFZALLIKLARI. *Current problems of teaching social sciences in higher medical educational institutions*, 4(1), 135-138.
28. Abduraxmanov, S. (2023). MENEJMENT FANINING YUTUG' VA KAMCHILIKLARI. *Current problems of teaching social sciences in higher medical educational institutions*, 4(1), 139-142.
29. Бердиева, Н. А. (2023). СПЕЦИФИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОКОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ЗАНЯТИЯХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА. *Current problems of teaching social sciences in higher medical educational institutions*, 4(1), 143-148.
30. Бобоева, З. Н. (2023). ИЖТИМОЙ ҲАЁТДА ВА ТАЪЛИМДА ТИББИЙ ЭКОЛОГИЯНИНГ АҲАМИЯТИ. *Current problems of teaching social sciences in higher medical educational institutions*, 4(1), 149-152.
31. Ермахаматов, У., & Сайдиқаримова, К. (2023). РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ НАУК В ВЫСШЕМ МЕДИЦИНСКОМ ОБРАЗОВАНИИ. *Current problems of teaching social sciences in higher medical educational institutions*, 4(1), 153-155.
32. Мадиярова, Ф. У. (2023). ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ УПРАВЛЕНИЯ И ДОСТИЖЕНИЕ ПОСТАВЛЕННЫХ ЦЕЛЕЙ В ИЗУЧЕНИИ ПРЕДМЕТА МЕНЕДЖМЕНТ. *Current problems of teaching social sciences in higher medical educational institutions*, 4(1), 156-158.
33. Аскарлова, Н. А. (2023). РОЛЬ ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН В ГУМАНИЗАЦИИ МЕДИЦИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *Current problems of teaching social sciences in higher medical educational institutions*, 4(1), 159-164.
34. Сахновская, Е. Г., & Чемезов, С. А. (2023). АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ КРЕАТИВНОСТИ У СТУДЕНТОВ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ (НА ПРИМЕРЕ ТЕРМЕЗСКОГО ФИЛИАЛА ТАШКЕНТСКОЙ МЕДИЦИНСКОЙ АКАДЕМИИ). *Current problems of teaching social sciences in higher medical educational institutions*, 4(1), 165-169.
35. Эрназаров, Д. З. (2023). ИЖТИМОЙ ХИЗМАТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА МИЛЛИЙ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР УЙЎУНЛИГИ. *Current problems of teaching social sciences in higher medical educational institutions*, 4(1), 170-174.
36. Berdiyeva, X. X., & Shokirova, F. J. (2023). TIBBIYOT OLIYGOHI TALABALARIGA IJTIMOY FANLAR O'QITILISHI MUHIMLILIGI. *Current problems of teaching social sciences in higher medical educational institutions*, 4(1), 175-178.
37. Choriyev, N. X. (2023). YANGI O'ZBEKISTONDA YOSHLARGA G'AMHO'RLIK VA E'TIBORNING ISTIQBOLI. *Current problems of teaching social sciences in higher medical educational institutions*, 4(1), 179-183.
38. Bozorov, S. I. (2023). NMDA RETSEPTORINING SOG'LOM VA ALKOGOL ISTE'MOL QILUVCHI INSONLAR XOTIRASIGA TA'SIRI BIOETIKA MISOLIDA. *Current problems of teaching social sciences in higher medical educational institutions*, 4(1), 184-185.

